

Балабан О. О.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

МЕТАФОРИЧНА МОДЕЛЬ ЯК УНІВЕРСАЛЬНА КАТЕГОРІЯ ПІЗНАННЯ ДІЙСНОСТІ

Статтю присвячено аналізу метафоричної моделі як універсальної категорії пізнання дійсності на матеріалі споріднених мов. Проаналізовані семантичні процеси, що відбуваються при формуванні метафоричного значення у таких споріднених мовах, як англійська, французька, російська, українська. З'ясовано, що найбільш поширеними на мовному рівні є процеси заміни архісеми та актуалізації і додавання нових диференційних сем, а менш частотними виявилися семантичні процеси, коли диференційні семи узагальнюються або випадають.

Ключові слова: метафора, метафорична модель, моделювання, семантичні процеси.

Сучасний інформатизований світ ставить перед дослідниками різних сфер наукового знання нові завдання, зокрема і перед когнітивною лінгвістикою, яка продовжує досліджувати проблеми репрезентації знань людини про навколишній світ та механізми їхнього відображення в її свідомості. Учені (Дж. Лакофф, М. Джонсон, Р. Ленекер, Р. Джекендофф, Ч. Філмор, А. Ченкі, К Бругман, А. Вежбицька та ін.) переконані в тому, що інтелектуальні процеси людини можуть бути автоматизовані, і навіть відчуття перетворюються на ментальні стани, символічні структури, певні моделі тощо.

Когнітивна лінгвістика переважно розглядає структури репрезентації знань як концептуальні структури, які становлять взаємодію мовної й концептуальної систем [12, с. 391]. Це питання і донині залишається дискусійним, особливо у плані таксономії різних концептуальних структур та їх моделей.

Метою статті є конструювання метафоричної моделі як універсальної категорії пізнання дійсності.

Завдання:

– критично проаналізувати дослідження, присвячені процесу моделювання метафори;

– розкрити характер семантичних процесів, що відбуваються при формуванні метафоричного значення у таких споріднених мовах, як англійська, французька, російська, українська.

Стосовно моделювання, то, наприклад, А. Пейвіо [17] розглядав картоподібні й мовоподібні структури знань. Ф. Джонсон-Лерд виокремив три види ментальних репрезентацій: перцептуальні образи, пропозиційні структури й ментальні моделі. Перші відповідають зоровому сприйняттю світу й залежать від ракурсу спостерігача. Другі записані мовою логіки в мисленні й відображають реальний та уявний світ та є переважно вербалізованими. Ментальні моделі перебувають у довготривалій пам'яті, відповідають структурі представленої ситуації й інтегрують інформацію всіх сенсорних систем і загальне знання про те, що є можливим у навколишньому світі. Вони ґрунтуються на сприйнятті людиною світу залежно від самого світу й від її знань і досвіду, тобто межі наших моделей є межами нашого світу [15]. Прихильники модуляризації виокремлювали аналогові й символічні ментальні репрезентації: перші з більшою чи меншою мірою подібності фіксують фрагменти світу, другі умовно конвенціоналізують знання у вигляді пропозиції, які можуть бути вербалізованими. З. Пілішин називає пропозиційні структури знань головними, що опосередковують

зв'язок вербальних і невербальних репрезентацій [17], хоча ця думка поділяється не всіма когнітологами.

Американський лінгвіст Дж. Лакофф у 80-ті роки ХХ ст. вводить поняття ідеалізованої когнітивної моделі, що розглядається як абстрактна схема фрагмента культурно-зумовленого досвіду, набутого у взаємодії зі світом дійсності. Ця модель створюється на підставі чотирьох типів структур знань: пропозиційних, образно-схемних, метафоричних і метонімічних – і має властивості гештальта як цілісної константної структури свідомості. Пропозиційні моделі представляють елементи та їхні ознаки, ситуації, у яких вони фігурують. Схеми та метафори репрезентують емпіричне сприйняття елементів однієї предметної сфери в термінах іншої за аналогією. Метонімічні охоплюють різні можливості категорійної метонімії за суміжністю елементів у межах одного класу та стереотипи, які пов'язують суміжні поняття у стійку фіксовану структуру [7, с. 176–183].

Панівна роль ком'ютерної метафори на першому етапі розвитку когнітивної психології й лінгвістики ще більше поглиблювала проблему структур репрезентації знань, обмеживши їх жорсткими логічними структурами мислення, зокрема, в генеративізмі – глибинними синтаксичними структурами, трансформаційними правилами й обмеженнями на них без урахування семантики. Представник генеративного напрямку американський психолог Дж. Фодор обґрунтував ідею ментальних репрезентацій як “мови мислення”, яка має символічну природу і є універсальною [14].

Підсумувавши дослідження в галузі моделювання метафори, Ю. В. Кравцова зазначає, що у другій половині 90-х років в лінгвістичній науці відносно метафори з'являються такі терміни, як “модель метафори (метафоризація)” (В. М. Телія), “метафорична модель” (А. М. Баранов), які увійшли до наукового обігу, що можна вважати логічним наслідком розуміння метафори як об'єкта, який здатний до моделювання. До цього часу для позначення даного поняття використовувалися інші найменування: “модель регулярної багатозначності”, “семантична модель” (Д. М. Шмельов, Ю. Д. Апресян, О. О. Тараненко), “метафоричний архетип” (О. М. Панченко, І. П. Смирнов), “метафоричне поле”, “семантична модель метафоризації” (Г. М. Склярєвська), “модель лексико-семантичної деривації (метафоризації)” (Л. О. Кудрявцева) та ін., які відображають традиції різних наукових шкіл [6, с. 28]. Авторка також зауважує, що моделювання вторинної номінації базується на теорії регулярної багатозначності.

Модель, з когнітивної точки зору, є механізмом, типом мислення, концептуалізації, категоризації. Структура – його змістова форма, форма існування моделі. Рисами, що характеризують структури, є її складові частини, вид зв'язку між ними, принцип побудови. Серед моделей можна виокремити пропозиційні, образні, метафоричні, метонімічні, понятійні, міфологічні, символічні, аналогові, прототипічні, архетипічні. До когнітивних структур відносимо схеми, скрипти, фрейми, сценарії, поняття, пропозиції, відношення частина-ціле, концептуальні характеристики (когнітивні ознаки), структури порівняння, матриці.

Слід також усвідомлювати, що моделювання не є готовим продуктом, воно також є процесом. Проаналізувавши ментальні шаблони когнітивно-семантичних універсалій, до яких відноситься і метафора, ми можемо констатувати, що їх формування в мозку людини відбувається за шістьма моделями або паттернами (англ. *patterns*) моделювання: лінійними, трикутниковими, парними, матричними, метафоричними та картиноподібними. Проаналізуємо більш детально саме метафоричну модель, базуючись на споріднених мовах.

Контент даної моделі може слугувати досить потужним інструментом для моделювання складних систем і допомогти провести паралелі від простих до більш складних понять, припускає використання шаблону, який дозволить сформулювати нове значення. Логічно, що прикладом цієї моделі мають бути два базових види переносу: метафоричний та метонімічний. Переважно явище метафори, яка розглядається як “джерело аналогії при описі інших предметів” [13]. Графічно цю модель можна уявити у вигляді айсбергу (див. Рис. 1), де зрозуміле знаходиться на поверхні, а приховане вимагає асоціативної операції та в основному розширює поняття.

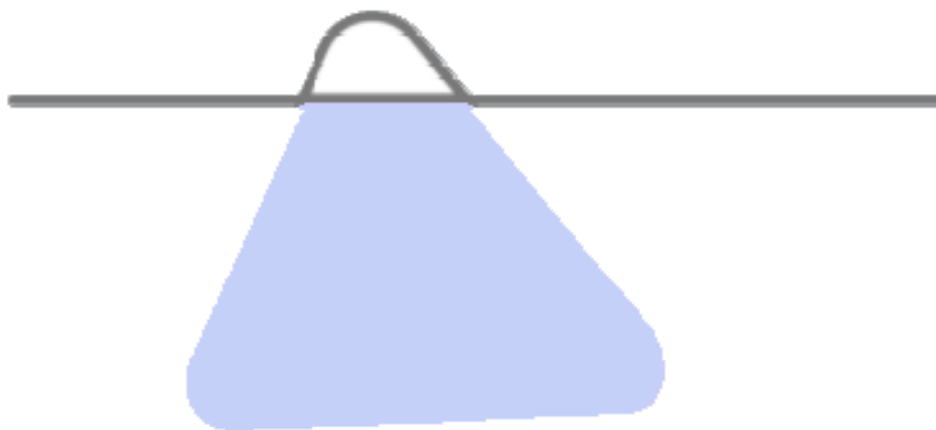

Рис. 1. Когнітивна метафорична модель

В. М. Манакін стверджує, що “глибинна семантика слів виявляється через експліцитні й імпліцитні семантичні ознаки, які супроводжують значення слів, взаємодіючи в мові та мовленні” [8, с. 235]. Згідно з цим твердженням у структурі лексичного значення слів слід розрізняти когнітивний і прагматичний компоненти. Структуру *когнітивного компонента* лексичного значення складають смислове ядро лексичного значення (або інтенціонал) та периферія семантичних ознак, які оточують ядро (або імплікаціонал). До ядра лексичного значення входять: родова інтегральна сема – гіперсема та диференційна видова сема – гіпосема. На периферії перебувають не основні семи, імпліцитні та потенційні асоціативні, які відображають додаткові властивості предмета, що реально існують або приписуються йому колективом [9, с. 58].

Метафора в художньому мовленні, наприклад, відображає реалії світу за допомогою заміни архісеми (далі – АС) лексичного значення. На рівні гіпосеми переносне значення в художньому мовленні характеризується:

– **актуалізацією диференційних сем** (далі – ДС) (одна або декілька ДС переходять у ядерну зону). Наприклад, прикметники (англ.) *satin*, (франц.) *satin*, (рос.) *атласный*, (укр.) *атласний* мають вихідні значення “silk fabric with glossy, smooth, soft surface by twill weave with welf-threads almost hidden”, “*étoffe de soie, moeleuse et lustrée sur l’endroit, sans trame apparente*”, “сорт гладкой блестящей шелковой ткани”, “шовкова або напівшовкова тканина, блискуча і гладенька з лиця” та похідні значення “about something smooth like silk” [OED, XI, 118]; [W, III, 2017]; [C, 1256]; “*Her beautiful black satin hair could be seen under her hat*” [Collins], “avoir quelque chose de satin, douce, satinée” [GLDLF, VI, 5366]; [DLF, IV, 1829]; [PRDLF, 2038]; “*Elle avait très bien, satin peau, qui le rendait fou*” [Zola], “о чем-нибудь мягком, нежном, как шелк” [ССРЛЯ, I, 216]; [СРЯ, I, 50]; “*Ее чудные, черные атласные волосы выглядели из-*

под шляпки” [Коллінз]; “У нее была очень хорошая **атласная кожа**, которая сводила его с ума” [Золя], “про щось гладке, м’яке, мов шовк” [СУМ, I, 98]; [НТСУМ, I, 63]; “*Її прекрасне, чорне атласне волосся виглядало з-під капелюха*” [Коллінз]. Розвиток похідного значення цих прикметників характеризується заміною АС “fabric – soie – ткань – тканина” на “something – quelque chose – нечто – дещо” та актуалізацією ДС “smooth”, “soft”, “plat”, “douceuse/moeuse”, “гладкий”, “мягкий”, “гладкий”, “м’який”, уворюючи поняття “smooth hair”, “douceuse peau”, “гладкие волосы”, “гладкая кожа”, “гладке волосся”.

– **додаванням нових ДС** (переносне значення сприяє виникненню нових ДС). Так, похідного значення набули й такі іменники, як (англ.) *poem* “something elevated, wonderful not in words but akin or compared to a poem” [OED, VII, 1041]; [W, II, 1748]; [C, 1088]; “*As for the gravy it was a poem – a little too rich, perhaps, for a weak stomach, but nutritious*” [Jerome], (рос.) *поэма* “что-то возвышенное, прекрасное»; «*Что же касается соуса, то он сам по себе был целой поэмой, - быть может, для слабых желудков несколько тяжеловатой, но зато содержательной*” [Джером] та (укр.) *поема* “щось прекрасне, величне, піднесене...” [СУМ, VIII, 546], [НТСУМ, III, 503]; “*Зате юшечка – то вже була справжня поема! Може густувата для слабкого шлунка, зате яка поживна*” [Джером] на відміну від вихідного “literary composition in verse or prose”; “большое стихотворное произведение на историческую, героическую или лирическую тему”, “великий поетичний оповідний твір, що відзначається глибиною змісту і широким охопленням подій”. У цьому разі спостерігаємо заміну архісеми “composition – произведение” на “something – что-то – щось” та додавання нових ДС “elavated”, “wonderful”, “возвышенный”, “прекрасный”, “прекрасне” і виникнення значень “wonderful gravy”, “прекрасный соус”, “прекрасна юшечка”.

– **генералізацією ДС** (узагальнення ДС, при якому відбувається перехід метафор із лексико-граматичних категорій у граматичні). Поряд із заміною АС “movement – движение – рух” на “development – развитие – розвиток” спостерігаємо й узагальнення ДС “direction – направление”. Це підтверджують і словникові статті: (англ.) *course* – “onward movement; direction taken → development of something” [OED, II, 1087]; [W, I, 522]; [C, 314]; “*A bolder hand might have changed the course of events even at that point*” [Jerome]; (рос.) *ход* – “движение в каком-нибудь направлении → развитие, развертывание чего-нибудь” [ССРЛЯ, XVII, 255]; [СРЯ, IV, 610]; “*Более крепкая рука и сейчас еще сумела бы изменить ход событий*” [Джером]; (укр.) *хід* “рух, переміщення кого-, чого-небудь у якомусь напрямі → перебіг, розвиток, здійснення чого-небудь у часі” [СУМ, XI, 679], [НТСУМ, IV, 734]; “*Хтось відважніший, може, ще й у цю мить зумів би повернути хід подій на свою користь*” [Джером], з яких випливають значення “development of events”, “развитие событий”, “развиток подій”.

– **випадінням ДС** (узагальнення одних ДС супроводжується випадінням решти ДС). Це простежується на прикладі семантичних перетворень іменників (англ.) *stream* – “rushing, violent current, flow (of water in a sea or river) → moving mass of something” [OED, X, 1097]; [W, II, 2258]; [C, 1436]; “*...there began to appear in the magazines of France and America a stream of articles, the reminiscences of one, the appreciation of another, which added to Stricklands notoriety, and fed without satisfying the curiosity of the public*” [Maugham]; “*Then she caught sight of a cat trying to get at a dish of prawns on the kitchen table, and with a dexterous gesture and a lively stream of abuse flung a book at its scampering tail*” [Maugham]; “*She was evidently a copious talker, and now poured forth a breathless stream of anecdote and comment*” [Maugham]; “*She took it into an attic and put it away with all stream of rubbish, for my wife can never throw anything away. It's her mania*” [Maugham 1999: 191]; (франц.) *torrent* – “cours d'eau à forte pente, impétueux,

arives encaissées, à debit rapide et irregulier → grande masse de quelque chose (de ce qui afflue violementment)” [GLDLF, VII, 6120]; [DLF, IV, 2259]; [PRDLF, 2344]; “Où trouver des couleurs pour peindre **les torrents d’indignation** qui tout à coup submergèrent tous les couleurs bien pensants” [Stendhal]; “Elle dirigea les **torrents de linge sale** et ces déluges qu’on appelle les lessives” [Balzac]; “**Un torrent de larmes** sortit des yeux clairs et jaunes du forçat qui naguère flamboyèrent comme ceux d’un loup affamé par six mois de neige en pleine Ukraine” [Balzac]; “Une ombre épaisse succède à des **torrents de gaz**” [Balzac]; (рос.) поток – “стремительно текущее водное течение → движущаяся масса чего-нибудь” [ССРЛЯ, X, 1619]; [СРЯ, III, 332]; “...начал появляться **поток статей** в журналах Франции и Америки, воспоминание об одной картине, высокая оценка другой, что прибавляло дурной славы Стрикленду, и питало без удовольствия любопытство публики” [Моэм]; “Вдруг она поймала взгляд кота, пытающегося достать тарелку с креветками на кухонном столе, и ловким жестом и с **потоком брани** запустила книгу в его виляющий хвостик” [Моэм]; “Очевидно, что она была замечательным собеседником и сейчас запыхавшись излила **поток анекдотов** и комментариев” [Моэм]; “Она положила его в антресоль и оно оказалось в **потоке мусора**, так как моя жена никогда ничего не выбрасывала. Это было ее манией” [Моэм]; “Где мне найти краски, чтобы живописать **потоки негодования**, вдруг затопившие благонамеренные сердца” [Стендаль]; “Она управляла теми **потоками грязного белья** и теми лавинами, которые называются стиркой” [Бальзак]; “**Поток слез** пролился из светло-желтых глаз каторжника, что еще недавно горели, как глаза волка, изголодавшегося за шесть месяцев в снежных просторах Украины” [Бальзак]; “Непроглядная тьма сменяет **потоки света**, льющиеся от газовых фонарей” [Бальзак]; (укр.) потік – “водна, стрімка течія → велика кількість маса кого-, чого-небудь, що рухається в одному напрямку” [СУМ, VII, 409]; [НТСУМ, III, 632]; “Де мені знайти барви, щоб зобразити **потік обурення**, який раптом затопив всі добродішні серця” [Стендаль]. Похідні значення “mass of articles”, “mass of abuse”, “mass of anecdote”, “mass of rubbish”, “masse d’indignation”, “masse de linge”, “masse de larmes”, “masse de gaz”, “масса статей”, “масса брани”, “масса анекдотов”, “масса мусора”, “масса негодования”, “масса белья”, “масса слез”, “масса света”, “маса обурення” втрачають такі ДС, як “rushing”, “impetueux”, “стремительный”; при цьому узагальнюються ДС “water”, “l’eau”, “водный”, “водний” та замінюються АС “current – cours – течение – течія” на “mass – masse – масса – маса”.

Проаналізувавши 1500 метафор, що були вилучені шляхом суцільної вибірки з художніх творів англійських, французьких авторів та їх перекладів російською та українською мовами, можна констатувати, що найбільш поширеними на мовному рівні є процеси заміни АС та актуалізації ДС – 65 % (в англійській мові – 205 метафор, у французькій – 213 метафор; у російській – 422 метафори; в українській – 137 метафор) і заміни АС та додавання нових ДС – 23 % (в англійській мові – 72 метафори; у французькій – 76 метафор; у російській – 149 метафор; в українській – 48 метафор). Менш частотними в мові виявилися семантичні процеси, коли ДС узагальнюються – 9 % (в англійській мові – 29 метафор; у французькій – 29 метафор; у російській – 58 метафор; в українській – 18 метафор), або випадають – 3% (в англійській мові – 9 метафор; у французькій – 10 метафор; у російській – 19 метафор; в українській – 6 метафор). Подальші розвідки, на нашу думку, повинні полягати у виокремленні та описі відповідних метафоричних концептів, фреймів тощо.

Література :

1. *Беляевская Е. Г.* К проблеме моделирования полисемии (межъязыковые соответствия как основание изучения принципов формирования семантической структуры слова) / Е. Г. Беляевская // Вестник Московского государственного лингвистического университета. – 2008. – № 544. – С. 14.
2. *Битокова С. Х.* О механизме метафорического моделирования действительности / С. Х. Битокова // Когнитивные исследования языка: материалы Всеросс. науч. конф. (11–12 апреля 2013 г.) / отв. ред. вып. Л. А. Фурс. – 2013. – Вып. XIV. Когнитивная лингвистика: итоги, перспективы. – С. 153–156.
3. *Бутакова Л. О.* Авторское сознание в поэзии и прозе: когнитивное моделирование : монография / Лариса Олеговна Бутакова. – Барнаул : Изд-во Алтайского ун-та, 2001. – 281 с.
4. *Карасик В. И.* Языковая матрица культуры / Владимир Ильич Карасик. – М. : Гнозис, 2013. – 320 с.
5. *Кочетова О. А.* Когнитивное моделирование семантики вида (на материале современного английского языка) : дисс. ... канд. филол. наук / О. А. Кочетова. – Кемерово, 2008. – 177 с.
6. *Кравцова Ю. В.* Метафорическое моделирование мира в художественном тексте: семантико-когнитивный анализ : монография / Юлия Валентиновна Кравцова. – К. : Изд-во НПУ им. М. П. Драгоманова, 2014. – 320 с.
7. *Лакофф Дж.* Когнитивное моделирование / Дж. Лакофф // Язык и интеллект. – М., 1996. – 624 с.
8. *Манакин В. Н.* Сопоставительная лексикология / Владимир Николаевич Манакин. – К. : Знання, 2004. – 326 с.
9. *Никитин М. В.* Основы лингвистической теории значения / Михаил Васильевич Никитин. – М. : Высшая школа, 1988. – 168 с.
10. *Поветкина Ю. В.* Моделирование как метод лингвистического исследования / Ю. В. Поветкина // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов : Грамота, 2012. – № 6 (17). – С. 132–134.
11. *Селіванова О. О.* Лінгвістична енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – 844 с.
12. *Селіванова О. О.* Сучасна лінгвістика : підручник / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
13. *Телия В. Н.* Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира / В. Н. Телия // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира. – М. : Наука, 1988. – С. 173–204.
14. *Fodor J. A.* Connectionism and Cognitive Architecture / J. A. Fodor // Cognition. – 1988. – No. 88. – P. 3–71.
15. *Johnson-Laird P. N.* Mental Model in Cognitive Science / P. N. Johnson-Laird // Cognitive Science. – 1984. – Vol. 4. – P. 71–115.
16. *Paivio A.* Mental Representations. A Dual Coding Approach / A. Paivio. – N. Y., 1986. – 358 p.
17. *Pylyshin Z. W.* Computation and Cognition. Toward a Foundation for Cognitive Science / Z. W. Pylyshin. – Cambridge, 1984. – 320 p.

Лексикографічні джерела :

- СРЯ – Словарь русского языка / под ред. А. П. Евгеньева. – М. : Русский язык, 1981 – 1984. – Т. 1–4.
- ССРЛЯ – Словарь современного русского литературного языка. – М. : Изд-во АН СССР, 1950 – 1965. – Т. 1–17.
- НТСУМ – Новий тлумачний словник української мови : в 4 т. / В. Яремченко, О. Сліпущко. – К. : Аконті, 1998.
- СУМ – Словник української мови : в 11 т. / І. К. Білодід, А. А. Бурячок, В. О. Винник та ін. – К. : Наукова думка, 1970–1980.
- С – Cambridge International Dictionary of English. – Cambridge : Cambridge University Press, 1983. – 1773 p.
- GLDLF – Grand Larousse de la Langue Française : en 6 volumes. – Paris : Librairie Larousse, 1971. – V. I–VI.
- DLF – Littré E. Dictionnaire de la Langue Française / E. Littré. – Paris : P. Hachette, 1984. – V. I–IV.
- OED – Oxford English Dictionary / eds J. A. H. Murray, H. Bradley, W. A. Craigie, C. T. Onions. – Oxford : Oxford University Press, 1970. – V. I–XII.
- PRDLF – Le Petit Robert Dictionnaire de la Langue Française. – Paris : Dictionnaires Le Robert, 1996. – 2432 p.
- W. Webster's Third New International Dictionary of the English Language. – Encyclopedia Britannica, 1981. – V. I–III.

Ілюстративний матеріал:

- Бальзак О. Отец Горио. Шагреневая кожа. Гобсек / О. Бальзак. – К. : Радянська школа, 1989. – 496 с.
- Бальзак О. Шуани, або Бретань 1799 р. Батько Горіо / О. Бальзак. – К., 1983. – 535 с.
- Джером К. Джером Трое в одном човні (як не рахувати собаки). Оповідання / Джером К. Джером. – К. : Основи, 2003. – 370 с.
- Джером К. Джером. Трое в одной лодке. Рассказы / Джером К Джером. – М. : Художественная литература, 1977. – С. 5–186.
- Золя Э. Нана / Э. Золя. – К. : МП “Феникс”, 1991. – 348 с.
- Коллинз У. Лунный камень. Закон и жена / У. Коллинз. – Л.: Лениздат, 1992. – 450 с.
- Коллінз У. Твори: в 2 т. / У. Коллінз. – К. : Дніпро, 1989. – Т. 2 : Місячний камень. – 460 с.
- Мюль Г. Луна и грош. Театр / У. С. Мюль. – М. : Правда, 1982. – 432 с.
- Стендаль Красное и черное: Хроника XIX века / Стендаль. – К. : Радянська школа, 1990. – 400 с.
- Стендаль Твори: в 2 т. / Стендаль. – К. : Дніпро, 1983. – Т. 1 : Червоне і чорне. – 484 с.
- Balzac H. Le Père Goriot / H. Balzac. – Paris : Booking International, 1993. – 315 p.
- Collins W. The Moonstone / W. Cillins. – London : Wordsworth Editions Limited, 1993. – 448 p.
- Jerome K. Jerome. Three Men in a Boat / Jerome K. Jerome. – London : Penguin Popular Classics, 1994. – 185 p.
- Maugham W. S. The Moon and Sixpence / W. S. Maugham. – М. : Менеджер, 1999. – 320 p.
- Maugham W. S. Theatre / W. S. Maugham. – М. : Менеджер, 1998. – 304 p.
- Stendhal Le Rouge et Le Noir / Stendhal. – Paris : Édition du Seuil, 1969. – 621 p.
- Zola E. Nana / E. Zola. – Paris : Booking International, 1993. – 412 p.

References:

1. *Belyayevskaya Ye. G.* K probleme modelirovaniya polisemii (mezhs"yazykovyye sootvetstviya kak osnovaniye izucheniya printsipov formirovaniya semanticheskoy struktury slova) [To the problem of modeling polysemy (interlingual correspondences as the basis for studying the principles of the formation of the semantic structure of the word)] / Ye. G. Belyayevskaya // Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo lingvisticheskogo universiteta. – 2008. – № 544. – S. 14.
2. *Bitokova S. KH.* O mekhanizme metaforicheskogo modelirovaniya deystvitel'nosti [On the mechanism of metaphorical modeling of reality] / S. KH. Bitokova // Kognitivnyye issledovaniya yazyka: materialy Vseross. nauch. konf. (11–12 aprelya 2013 g.) / otv. red. vyp. L. A. Furs. – 2013. – Vyp. XIV. Kognitivnaya lingvistika: itogi, perspektivy. – S. 153–156.
3. *Butakova L. O.* Avtorskoye soznaniye v poezii i proze: kognitivnoye modelirovaniye: monografiya [Author's consciousness in poetry and prose: cognitive modeling: monograph] / Larisa Olegovna Butakova. – Barnaul : Izd-vo Altayskogo un-ta, 2001. – 281 s.
4. *Karasik V. I.* YAzykovaya matritsa kul'tury [Language matrix of culture] / Vladimir Il'ich Karasik. – М. : Gnozis, 2013. – 320 s.
5. *Kochetova O. A.* Kognitivnoye modelirovaniye semantiki vida (na materiale sovremennogo angliyskogo yazyka) [Cognitive modeling of the semantics of the species (based on modern English)] : diss. ... kand. filol. nauk / O. A. Kochetova. – Kemerovo, 2008. – 177 s.
6. *Kravtsova YU. V.* Metaforicheskoye modelirovaniye mira v khudozhestvennom tekste: semantiko-kognitivnyy analiz : monografiya [Metaphorical modeling of the world in the artistic text: semantic-cognitive analysis: monograph] / Yuliya Valentinovna Kravtsova. – К. : Izd-vo NPU im. M. P. Dragomanova, 2014. – 320 s.
7. *Lakoff Dzh.* Kognitivnoye modelirovaniye [Cognitive Modeling] / Dzh. Lakoff // YAzyk i intellekt. – М., 1996. – 624 s.
8. *Manakin V. N.* Sopostavitel'naya leksikologiya [Comparative lexicology] / Vladimir Nikolayevich Manakin. – К. : Znannya, 2004. – 326 s.
9. *Nikitin M. V.* Osnovy lingvisticheskoy teorii znacheniya [Fundamentals of the linguistic theory of meaning] / Mikhail Vasil'yevich Nikitin. – М. : Vysshaya shkola, 1988. – 168 s.
10. *Povetkina Yu. V.* Modelirovaniye kak metod lingvisticheskogo issledovaniya [Modeling as a method of linguistic research] / Yu. V. Povetkina // Filologicheskiye nauki. Voprosy teorii i praktiki. – Tambov : Gramota, 2012. – № 6 (17). – S. 132–134.
11. *Selivanova O. O.* Lihvistychna entsyklopediya [Linguistic Encyclopedia] / Olena Oleksandrivna Selivanova. – Poltava : Dovkillya-K, 2010. – 844 s.

12. Modern linguistics: a textbook Selivanova O. O. Suchasna linhvistyka : pidruchnyk [] / Olena Oleksandrivna Selivanova. – Poltava : Dovkillya-K, 2008. – 712 s.
13. *Teliya V. N. Metaforizatsiya i yeye rol' v sozdanii yazykovoy kartiny mira* [Metaforization and its role in the creation of the world's linguistic picture] / V. N. Teliya // *Rol' chelovecheskogo faktora v yazyke. Yazyk i kartina mira.* – M. : Nauka, 1988. – S. 173–204.

Lexicographic Sources:

- Slovar' russkogo yazyka [Dictionary of Russian] / pod red. A. P. Yevgen'yeva. – M. : Russkiy yazyk, 1981 – 1984. – T. 1–4.
- Slovar' sovremennogo russkogo literaturnogo yazyka [Dictionary of the modern Russian literary language]. – M. : Izd-vo AN SSSR, 1950 – 1965. – T. 1–17.
- Novyy tлумachnyy slovnyk ukrayins'koyi movy [New Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language] : v 4 t. / V. Yaremchenko, O. Slipushko. – K. : Akonit, 1998.
- Slovyk ukrayins'koyi movy [Dictionary of the Ukrainian language] : v 11 t. / I. K. Bilodid, A. A. Buryachok, V. O. Vynnyk ta in. – K. : Naukova dumka, 1970–1980.
- Lingvisticheskiy entsiklopedicheskiy slovar' [Linguistic Encyclopedic Dictionary] / pod. red V. N. Yartsevov. – M. : Sov. entsiklopediya, 1990. – 685 s.
- Ukrayins'ka mova. Entsyklopediya [Ukrainian language. Encyclopedia] / NAN Ukrayiny im. O. O. Potebni. – K. : Ukrayins'ka entsyklopediya, 2000.
- Cambridge International Dictionary of English. – Cambridge : Cambridge University Press, 1983. – 1773 p.
- Grand Larousse de la Langue Française : en 6 volumes. – Paris : Librairie Larousse, 1971. – V. I–VI.
- Littré E. Dictionnaire de la Langue Française / E. Littré. – Paris : P. Hachette, 1984. – V. I–IV.
- Oxford English Dictionary / eds J. A. H. Murray, H. Bradley, W. A. Craigie, C. T. Onions. – Oxford : Oxford University Press, 1970. – V. I–XII.
- Le Petit Robert Dictionnaire de la Langue Française. – Paris : Dictionnaires Le Robert, 1996. – 2432 p.
- Webster's Third New International Dictionary of the English Language. – Encyclopedia Britannica, 1981. – V. I–III.

Illustrative Material:

- Bal'zak O. Otets Horyo. Shahrenevaya kozha. Hobsek [Father Gorio. Chagrin's skin. Hobsec] / O. Bal'zak. – K. : Radyans'ka shkola, 1989. – 496 s.
- Bal'zak O. Shuany, abo Bretan' 1799 r. Bat'ko Horio [Shuani, or Brittany in 1799 Father Goriot] / O. Bal'zak. – K., 1983. – 535 s.
- Dzherom K. Dzherom Troye v odnomu chovni (yak ne rakhuvaty sobaky). Opovidannya [Three in one boat (how not to count dogs). Story] / Dzherom K. Dzherom. – K. : Osnovy, 2003. – 370 s.
- Dzherom K. Dzherom. Troye v odnoy lodke. Rasskazy [Three in one boat. Stories] / Dzherom K Dzherom. – M. : Khudozhestvennaya literatura, 1977. – S. 5-186.
- Zolya E. Nana [Nana] / E. Zolya. – K. : MP "Feniks", 1991. – 348 s.
- Kollinz U. Lunnyy kamen'. Zakon i zhena [Moonstone. Law and wife] / U. Kollinz. – L. : Lenizdat, 1992. – 450 s.
- Kollinz U. Tvory [Stories]: v 2 t. / U. Kollinz. – K. : Dnipro, 1989. – T. 2 : Misyachnyy kamen'. – 460 s.
- Moem U. S. Luna i grosh. Teatr [The moon and a pittance. Theater] / U. S. Moem. – M. : Pravda, 1982. – 432 s.
- Stendal' Krasnoye i chenoye: Khronika XIX veka [Red and Chenoye: The Chronicle of the 19th Century] / Stendal'. – K. : Radyans'ka shkola, 1990. – 400 s.
- Stendal' Tvory [Stories] : v 2 t. / Stendal'. – K. : Dnipro, 1983. – T. 1 : Chervone i chorne. – 484 s.
- Balzac H. Le Père Goriot / H. Balzac. – Paris : Booking International, 1993. – 315 p.
- Collins W. The Moonstone / W. Cillins. – London : Wordsworth Editions Limited, 1993. – 448 p.
- Jerome K. Jerome. Three Men in a Boat / Jerome K. Jerome. – London : Penguin Popular Classics, 1994. – 185 p.
- Maugham W. S. The Moon and Sixpence / W. S. Maugham. – M. : Менеджер, 1999. – 320 p.
- Maugham W. S. Theatre / W. S. Maugham. – M. : Менеджер, 1998. – 304 p.
- Stendhal Le Rouge et Le Noir / Stendhal. – Paris : Édition du Seuil, 1969. – 621 p.
- Zola E. Nana / E. Zola. – Paris : Booking International, 1993. – 412 p.

Балабан Е. А. Метафорическая модель как универсальная категория познания действительности.

Статья посвящена анализу метафорической модели как универсальной категории познания действительности на материале родственных языков. Проанализированы семантические процессы, которые происходят при формировании метафорического значения в таких родственных языках, как английский, французский, русский, украинский. Установлено, что наиболее распространенными на языковом уровне являются процессы замены архисемы и ее актуализации, а также добавления новых дифференцирующих сем, а менее частотными оказались семантические процессы, когда дифференцирующие семы обобщаются или выпадают.

Ключевые слова: метафора, метафорическая модель, моделирование, семантические процессы.

Balaban O. O. Metaphoric Model as Universal Category of Cognition of Reality.

The article represents the analysis of metaphoric model as a universal model of cognition of reality based on the allied languages. It has been analysed the existing researches considering metaphor modeling and semantic processes, which happen while forming metaphoric meaning in such allied languages as English, French, Russian and Ukrainian. It has been clarified that on the language level the most frequent semantic processes are changing archiseme and actualizing, adding of new, less frequent there turned out to be the processes of changing archiseme and generalizing and missing of differential semes.

Keywords: metaphor, metaphoric model, modeling, semantic processes.

УДК 811.111=21

Битко Н. С.
Запорізький національний університет

**ІСТОРІЯ ВИВЧЕННЯ ІНДІЙСЬКОГО ВАРІАНТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ:
ПРЕЛІНГВІСТИЧНИЙ, ПОЛІТИЧНИЙ І ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТИ**

Індійський варіант англійської мови як частина однієї з найбільш поширених сьогодні парадигм глобальної англійської є об'єктом опису протягом останніх кількох століть, однак необхідність формування моделі вивчення цього варіанта залишається актуальною. Мета цієї статті полягає у спробі охарактеризувати основні аспекти дослідницької парадигми індійської англійської, а також виявити лакуни у всебічному описі вторинного варіанта англійської мови.

Ключові слова: парадигма глобальної англійської, вторинні варіанти, індійський варіант англійської мови, прелінгвістичний, політичний, лінгвістичний аспекти.

Англійська мова вважається однією з найбільш досліджених мов світу, вивчення якої привело до формування у ХХІ столітті кількох масштабних моделей її дослідження. Однією з останніх є парадигма глобальної англійської, у рамках якої пильна увага приділяється особливостям вторинних варіантів, поглиблене вивчення яких почалося в другій половині ХХ століття з отриманням незалежного статусу відповідних країн [26, с. 17].

Одним із найбільш детально описаних вторинних варіантів англійської мови є індійська англійська. Цей варіант почав свій розвиток одночасно з національними варіантами англійської мови, і сьогодні ним володіють, за даними Д. Кристала, від 30 до 300 мільйонів осіб [17, с. 46–47].

Логічно було б припустити, що існує цілісна картина формування та специфіки індійського варіанта англійської мови. І дійсно, в багатьох працях описують різнобічні особливості еволюції цього варіанта: трансформацію фонетичних і граматичних аспектів [6; 11–12; 14; 20; 32; 37], розвиток лексичної системи та її кодифікацію [3; 8; 23; 25–29; 34; 41; 50], педагогічні та політичні нюанси функціонування варіанта [15;